

*Попович Надія Ференцівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет*

СТРУКТУРА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ В. ВИННИЧЕНКА

У статті поданий аналіз структури літературно-художніх антропонімів драматичних творів В. Винниченка. Значна увага приділяється дослідженню особливостей структури найменувань персонажів. Характеризуються однослівні, двослівні, трислівні іменування. Вивчення структури літературно-художніх антропонімів у драматичних творах має важливе значення для української літературно-художньої антропоніміки. У дослідженні ґрунтовно характеризуються вжиті у п'єсах драматурга іменування персонажів — власні імена, імена по батькові, прізвища, прізвиська, псевдоніми. Номінація денотатів аналізується у списку дійових осіб, авторських ремарках та діалогах драматичних творів.

Ключові слова: літературно-художній антропонімікон, літературно-художня антропонімія, літературно-художні антропоніми, ім'я, прізвище, ім'я по батькові, псевдонім, прізвисько, В. Винниченко.

Постановка проблеми. Вивчення структури літературно-художніх антропонімів (далі – ЛХА) у драматичних творах має важливе значення для української літературно-художньої антропоніміки. Найменування персонажів увиразнюють текст, забарвлюють його, часто подають необхідну інформацію для інтерпретації цього тексту тощо. Для того, щоб оволодіти художніми текстами драматичних творів В. Винниченка, необхідно ґрунтовно охарактеризувати вжиті в них іменування персонажів. У цьому полягає актуальність даного ономастичного питання.

Об'єктом нашого дослідження є літературно-художні антропоніми у драматичних творах В. Винниченка, їх структуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різноманітних проблем ономастики займався чимало науковців [1; 2; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10]. Питання ономастики досліджували такі вчені, як Л. О. Белей, Ю. О. Карпенко, О. Ю. Андрієнко, Л. Т. Масенко, Т. В. Немировська, В. М. Галич, Н. С. Колесник, Г. П. Лукаш, В. В. Лобода, С. В. Шевчук та ін. Протягом останніх десятиріч продовжувалися пошуки нових аспектів дослідження української літературно-художньої антропонімії, заповнювалися білі плями ономастичного простору.

Мета статті (постановка завдань) – проаналізувати структуру літературно-художніх антропонімів у драматичних творах Володимира Кириловича Винниченка.

Для досягнення цієї мети поставлені такі завдання:

- з'ясувати структуру ЛХА, вжитих у п'єсах В. Винниченка, розглядаючи при цьому кожен ужиток власної назви;

- встановити ті семантичні варіації найменувань персонажів, що з'являються в конкретному вжиткові і зумовлені контекстом твору;

- окреслити специфічні ознаки ЛХА, які простежуються у драматичних творах письменника.

Результати дослідження. В. Винниченко – відомий український письменник, публіцист. Значну частину його творчості складають драми, які ставилися в Україні та на сценах театрів багатьох країн. Ця велика за обсягом частина художньої спадщини драматурга ще потребує глибокого і всебічного дослідження.

У своїх драмах В. Винниченко піднімав етичні,

моральні, соціально-психологічні проблеми. У п'єсах драматурга відбилися його світоглядні позиції. Після вивчення творів письменника уявлення про тогочасне життя стає глибшим та яскравішим.

Драматичні твори Володимира Винниченка є невід'ємною частиною українського літературного процесу. Художня цінність його п'єс незаперечна. Значну увагу драматург приділяв найменуванням персонажів драматичних творів.

Сучасна офіційна українська реальна антропонімічна система, як знаємо, належить до трислівних з обов'язковими трьома компонентами – власне ім'я + ім'я по батькові + прізвище. Така антропоформула – явище порівняно пізнього часу. Однак це стосується лише офіційної системи і не є обов'язковим для народнорозмовної системи іменування, для якої характерне багатство інновацій, формул тощо. Дуже важливим компонентом цієї системи є прізвисько. Кожен компонент, з яких складається антропоформула, має свою історію й специфіку побутування як в офіційному вжитку, так і в усній народнорозмовній традиції.

За нашими спостереженнями, для літературно-художньої антропонімії драматичних творів В. Винниченка властиві однослівні, двослівні та трислівні іменування.

1. Однослівні іменування.

Серед однослівних іменувань переважають власні імена персонажів. До них відносимо насамперед власні імена в офіційній формі; напр.: *Анатолій, Никон, Євген, Захар* («Співочі товариства»), *Корній* («Чорна Пантера і Білий Медвідь»), *Макар, Антон, Клим* («Молода кров»), *Тимофій, Євген, Борис* («Пригвождені»), *Леонід* («Базар»), *Кузьма* («Дочка жандарма»), *Юрій* («Закон») та ін.

Офіційні власні імена вживаються як у офіційних, так і в розмовно-побутових ситуаціях. Як правило, вони вживаються у ділових розмовах, на святах тощо. Здебільшого ними іменують дорослих осіб. Власні імена цього типу поширені у спілкуванні персонажів, як вищого, так і нижчого соціального класу.

Серед однослівних іменувань у літературно-художньому антропоніміконі драматичних творів В. Винниченка значне місце посідають здрібніло-пестливі ЛХА. Іменування цього типу часто вживаються у спілкуванні членів однієї сім'ї (чоловік так звертається до

дружини, жінка до чоловіка, мати до дітей тощо), а також в інтимно-особистих відношеннях (у розмовах закоханих юнаків та дівчат тощо). Наприклад: *Лесик* – так називає мати маленького сина («Чорна Пантера і Білий Медвідь»), *Олюся* («Пригвождені»), *Ніночка* («Гріх»), *Остапчо* («Дочка жандарма») [3] тощо.

3-поміж однослівних іменувань найбільш частотними є розмовно-побутові варіанти власних імен, якими іменують один одного персонажі у дружній розмові, при спілкуванні на святах, у побутових обставинах тощо.

За нашими спостереженнями, однослівні ЛХА можна поділити на міські та сільські. Міські іменування є інноваціями, які відсутні в антропоніміконі села. Сюди належать варіанти імен типу *Марусік* (від *Маруся*) («Базар») та ін.

Трапляється, коли персонажі-українці іменуються неукраїнськими за походженням однослівними ЛХА. Наприклад: *Паши*, *Вася* («Memento»), *Лена* («Молода кров»), *Васька* («Базар»), *Саня* («Брехня») тощо.

У драматичних творах В. Винниченка спостерігається індивідуальний підхід драматурга до творення однослівних експресивних ЛХА; напр.: *Адю* («Брехня»), *Пан* («Закон»).

Прізвище як однослівне іменування використовується у п'єсах драматурга нерідко з відтінком фамільярності: *Кривенко*, *Бурчак*, *Антонюк*, *Чупрун* («Memento»), *Тихенький*, *Несторець*, *Пилипенко* («Співочі товариства»), *Корольчук*, *Качуренко* («Дочка жандарма»), *Круглик* («Закон») [3] та ін.

Однослівні іменування цього типу особливо широке визнання отримали в середовищі міської молоді. Номінація тільки прізвищем часто використовувалась при звертанні до друзів. ЛХА цього типу вживаються як при безпосередньому звертанні до персонажів, так і в розмовах про них. За нашими спостереженнями, персонажі звертаються за допомогою тільки прізвища переважно до осіб рівних собі за соціальним статусом або до осіб, які мають нижчий соціальний статус.

У літературно-художній антропонімії п'єс драматурга однослівними іменуваннями виступають також прізвиська. Наприклад: *Горда*, *Муфта* («Гріх»), *Добросердечна* («Співочі товариства»).

Найчастіше номінація персонажа тільки прізвиськом використовується у розмовах про нього, рідше – при безпосередньому звертанні до денотата. Наприклад: «Марія. Ах, *Муфто!* Ти таки справжня муфта! Така ти вся тепла, затишна, м'якенька...» («Гріх») [3]. Прізвиська як однослівні іменування персонажів використовуються тільки у неофіційних розмовах.

Інколи персонажі іменуються тільки псевдонімами. ЛХА цього типу поширені у середовищі митців. Наприклад: *Сніжинка*, *Сафо*, *Янсон*, *Мігулес*, *Кардинал*, *Блек*, *Лемоньє*, *Мімі*, *Штіф* («Чорна Пантера і Білий Медвідь»).

2. Двослівні іменування.

Значне місце серед двослівних іменувань посідає антропоформула «ім'я + ім'я по батькові». У літературно-художній антропонімії української драматургії XIX ст. ця антропоформула переважно соціально маркована. Власним ім'ям та ім'ям по батькові, як правило, номінувалися представники соціальної вершини суспільства.

З XX ст. ЛХА цього типу змінюють свою соціальну значущість: ними номінуються персонажі – жителі міст, а згодом і жителі сіл. Наприклад: *Василь Маркович*, *Орися Михайлівна*, *Семен Петрович*, *Степан Сафронів* («Memento»), *Наталія Павлівна*, *Карпо Федорович*, *Федося Карпівна*, *Антон Михайлович* («Брехня»), *Самійло Григорович*, *Никон Степанович*, *Гаврило Іванович*, *Секлетія Лазарівна*, *Євмен Симонович*, *Кіндрат Пилипович*, *Семен Прокопович*, *Захар Назарович*, *Карпо Федорович* («Співочі товариства»), *Остан Гаврилович*, *Ганна Олексіївна* («Дочка жандарма»), *Антон Григорович*, *Степан Макарович* («Молода кров»), *Тимофій Наумович*, *Устина Марківна*, *Ольга Тимофіївна*, *Євген Михайлович*, *Борис Борисович*, *Микола Іванович*, *Олексій Захарович*, *Павло Петрович*, *Калерія Семенівна* («Пригвождені»), *Марія Андріївна*, *Олена Карпівна*, *Василь Карпович* («Гріх»), *Панас Михайлович*, *Інна Василівна*, *Марія Андріївна*, *Юрій Маркович* («Закон») [3] та ін.

У ролі першого компонента у двослівних іменуваннях цього типу завжди виступає особове ім'я.

Спостерігаємо випадки, коли об'єктно-вікове значення ЛХА виражається за допомогою антропоформули «ім'я + ім'я по батькові». Такими двослівними ЛХА іменуються персонажі старшого віку, як-от: *Андрій Карпович*, *Іван Стратонович* («Брехня»), *Анатолій Олександрович* («Співочі товариства») тощо.

До двослівних належить також антропоформула «особове ім'я + прізвище», яка не є соціально маркованою. Вона притаманна персонажам, які належать до різних верств суспільства. Наприклад: *Василь Кривенко* («Memento»), *Корній Каневич* («Чорна Пантера і Білий Медвідь»), *Федір Жмаха* («Дочка жандарма»), *Іван Чоботар* («Гріх») та ін.

Для номінації персонажів така антропоформула використовується як у списку дійових осіб, так і в авторських ремарках та діалогах п'єс.

Двослівні ЛХА типу *Захар Пилипенко* («Співочі товариства»), *Борис Шелудько* («Пригвождені»), *Панас Мустащенко* («Закон») є національно значущими, характеризують українську національність персонажів.

3. Трислівні іменування.

У драматичних творах В. Винниченка трислівні іменування «особове ім'я + ім'я по батькові + прізвище» використовуються як офіційні антропоформули. Вони дуже поширені при номінації персонажів у списках дійових осіб п'єс драматурга; напр.: *Анатолій Олександрович Михалевич*, *Никон Степанович Міщук*, *Гаврило Іванович Кендюх* («Співочі товариства»), *Тимофій Наумович Лобкович*, *Євген Михайлович Вовчанський*, *Борис Борисович Шелудько* («Пригвождені»), *Марія Андріївна Ляшківська* («Гріх»), *Панас Михайлович Мустащенко*, *Юрій Маркович Круглик* («Закон») [3] та ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Як бачимо, у літературно-художньому антропоніміконі драматичних творів В. Винниченка поширені однослівні, двослівні та трислівні іменування персонажів. Серед однослівних ЛХА переважають власні імена. Зокрема, значне місце посідають здрібніло-пестливі найменування денотатів. У літературно-художній антропонімії п'єс драматурга однослівними іменуваннями виступають також прізвища, прізвиська та псевдоніми. Серед

двослівних іменувань спостерігаються антропоформули «ім'я + ім'я по батькові» та «особове ім'я + прізвище». Трислівні іменування «особове ім'я + ім'я по батькові + прізвище» у драматичних творах В. Винниченка використовуються як офіційні антропоформули. Вживання антропоформул часто залежить від соціальної диференціації, від офіційності чи неофіційності розмови,

від відношень між персонажами тощо. На сучасному етапі розвитку ономастики спостерігається значне посилення інтересу до проблем літературно-художньої антропоніміки. Це може стати основою для подальших досліджень у зазначеному напрямку.

Список використаних джерел

1. Баранник Д. Х. Особове ім'я в системі засобів формування інфраструктури речення /Д. Х. Баранник // Дослідження з ономастики. Збірник наукових праць. Статті та тези за матеріалами VII Всеукраїнської ономастичної конференції 1-3 жовтня 1997 р. – Дніпропетровськ, 1997. – С. 5-6.
2. Бучко Г. Є. Мотивація, деривація і структура українських прізвищ /Г. Є. Бучко // Питання сучасної ономастики. Статті та тези за матеріалами VII Всеукраїнської ономастичної конференції (1-3 жовтня 1997р.). – Дніпропетровськ. – С. 24-25.
3. Винниченко В. Вибрані п'єси /В. Винниченко. – К.: Мистецтво, 1991. – 605 с.
4. Дослідження з ономастики. Збірник наукових праць. Статті та тези за матеріалами VII Всеукраїнської ономастичної конференції 1-3 жовтня 1997 р. – Дніпропетровськ, 1997. – 64 с.
5. Зубов М. І. Ім'я персонажа як елемент мовленнєво-образної структури художнього твору /М. І. Зубов // Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки. Збірник праць. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 4- 14.
6. Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки. Збірник праць. – К.: НМК ВО, 1992. – 163 с.
7. Немировська О. Ф., Немировська Т. В. Українська літературна ономастика: взаємозв'язки і паралелі поетики /О. Ф. Немировська, Т. В. Немировська // Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки. Збірник наукових праць. – К., 1992. – С. 18-25.
8. Попович Н. Ф. Антропонімія драматичних творів І. С. Нечуя-Левицького /Н. Ф. Попович //Науковий вісник Ужгородського університету. — №6. — Ужгород, 2002. — С. 62-64.
9. Попович Н. Ф. Літературно-художні антропоніми в драматичних творах І. Карпенка-Карого /Н. Ф. Попович //Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). — Вип. 3. — Ужгород, 2000. — С. 185-190.
10. Попович Н. Ф. Літературно-художній антропонімікон драматичних творів В. Винниченка /Н. Ф. Попович // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). – Вип. 20. – Ужгород, 2015. – С. 75-78.

В статтє подан анализ структуры литературно-художественных антропонимов в драматических произведениях В. Винниченка. Значительное внимание представлено изучению особенностей структуры наименований персонажей. Характеризуются однословные, двухсловные и трехсловные именованья. Изучение структуры литературно-художественных антропонимов в драматических произведениях имеет важное значение украинской литературно-художественной антропонимики. В исследовании основательно характеризуются использованные в пьесах драматурга именованья персонажей — личные имена, отчества, фамилии, прозвища, псевдонимы. Номинация денотатов анализируется в списке действующих лиц, авторских ремарках и диалогах драматических произведений.

Ключевые слова: *литературно-художественный антропонимикон, литературно-художественная антропонимия, литературно-художественные антропонимы, имя, фамилия, отчество, псевдоним, прозвище, В. Винниченко.*

Popovych N. F. Structure of literary-artistic anthroponyms in dramatic works of V. Vynnychenko. The article «Structure of literary-artistic anthroponyms in dramatic works of V. Vynnychenko» analyzes the structure of literary-artistic anthroponyms in dramas written by V. Vynnychenko. Considerable attention is paid to the study of the structural features of the characters names. Characterized by one-word, two-word, three-word and wordy naming. The study of the structure of literary-artistic anthroponyms in dramatic works is important for the Ukrainian literary-artistic anthroponomics. Name underline text characters, dyed it often serves the necessary information for interpreting the text and the like. The object of our study was literary-artistic anthroponymy in dramatic works of V. Vynnychenko, their structure. In order to master the art text, you need to thoroughly characterize it adopted naming characters. This is the relevance of these onomastic questions. The purpose of the article is to analyze the structure of literary-artistic anthroponymy in dramatic works of V. Vynnychenko. According to our research, for literary-artistic anthroponymy in dramas works V. Vynnychenko inherent one-word, two-word and three-word naming. The current official Ukrainian real anthroponomical system, as we know, is one of three-word with obligatory three components. However, this applies only to the official system and is not required for folk-speech name system, which is characterized by the wealth of innovation, formulas and more. An important component of this system is the nickname. Each component constituting the anthropophormula has its own history and specifics of existence as the official consumer and folk-speech in oral tradition.

Key words: *literary-artistic anthroponymicon, literary-artistic anthroponomy, literary-artistic anthroponomics, name, patronymic name, alias, nickname, anthroponomical system, V. Vynnychenko.*